

2. A. F. Wasenius ja menekki

Jo ennen kuin Tervakosken paperitehdas oli muuttunut koneelliseksi, muodostui menekikysymys siinä määrin vakavaksi, että se pakotti tehtaan täydelliseen uusimiseen paperikoneineen. Kuten jo on mainittu, Tampereen paperitehdas oli jo 1841 ottanut käytäntöön koneellisen valmistuksen ja ruvennut työntämään markkinoille runsaasti paperia entistä alemmin hinnoin. Kun Tervakosken oli seurattava esimerkkiä, ellei tahdottu lopettaa paperin valmistusta kokonaan, oli tästä hyvin pian seurauksena paperin ylituotanto siitä huolimatta, että paperin kulutus maassamme, kuten edellä on mainittu, melko nopeasti kulttuurin kohotessa lisääntyi. Mutta sittenkään maamme ei riittänyt edes kahdenkaan paperitehtaan markkina-alueeksi, joko sitten useamman. Ja kuitenkin uusia paperitehtaita syntyi rinnan hiotun ja kemiallisen puuvanuketeollisuuden kanssa. Kun koneellisia paperitehtaita oli vielä 1870 vain kaksi, niitä oli jo 1875 seitsemän.

Mutta paperiteollisuuden laajentumisella olikin aivan toinen pohja kuin oman maan kulutus. Markkina-alueena oli näet lisäksi koko suuri Venäjä, jonne paperin vienti oli tulliton. Tästä seurasi, että paperiteollisuudellamme, voimakkaasta laajentumisesta huolimatta, oli suuret mahdollisuudet sijoittaa tuotantonsa, jos teollisuuslaitoksilla vain oli kykyä järjestää myyntinsä.

Kuten edellä jo on mainittu, Tervakoskella kiinnitettiin vientiin huomiota heti koneellistumisen tapahduttua. Jo alussa vuotta 1854 Stenius lähettää painopaperia Pietariin, vaikkakin rahtikustannukset hevoskuljetusta käyttäen olivat suuret. Ja kesän tultua paperia vietiin jatkuvasti ja edelleen maitse samoin kuin vuoden loppupuoliskollakin. Tämän jälkeen Tervakosken paperin vienti Venäjälle ei ole koskaan kokonaan pysähtynyt, vaikkakin viennin edellytykset 1917 kokonaan muuttuivat.

Kuten jo mainittiin, aluksi vienti käsitti vain painopaperia, mutta jo 1855 tuli lisäksi kirjoitus- ja kartuusipaperi. Seuraavina vuosina, kun Tervakosken johto oli jo siirtynyt Waseniukselle, tuli lisäksi myös tapettipaperi, joka 1860-luvun alussa muodosti kerrassaan enemmistön Tervakosken vientimäärästä tehden 1861 134 100 rullaa. Kuten edellä jo viitattiin, tämä oli epäedullinen vientitavara, sillä se oli kuljetuskustannuksiin nähden liian halpa-

hintaista. Siksi jo 1862 kirjepaperi rupesi valtaamaan viennissä sijaa vähentämällä halpahintaisia paperilaatuja.

Wasenius huomasi pian, että kirjepaperikaan ei ollut tarpeeksi hieno vientitavaraksi. Siksi hän tarttui voimakkaasti uutuuteen paperiteollisuutemme alalla, ilmeisesti Borgströmin vaikutuksesta, nimittäin savukepaperiin, kuten edellä on jo esitetty. Venäjän markkinat saivat nyt Tervakosken kannalta aivan uuden merkityksen. Wasenius ryhtyi järjestämään uudelleen koko Venäjän myyntiä. Pietariin otettiin myyntiasiamieheksi *John Dehling*, joka oli myynyt Tervakosken paperia jo Waseniuksen tullessa Tervakosken johtoon. Nyt Dehlingille annettiin yksinmyyntioikeus, mikä saattoi myynnin Pietarissa kokonaan uudelle, entistä tehokkaammalle pohjalle. Samanlaisiksi myyntiasiamieheksi Moskovaan Wasenius otti *Edw. Tallgrenin*, jonka merkitys Tervakosken viennille muodostui erinomaisen suuriarvoiseksi. Lisäksi otettiin Pietariin erikoinen raha-asiainhoitaja, joka peri lähetetyistä tavaroista maksut ja toimitti ne Tervakosken pääkonttoriin. Asiamiehet saivat 5 %:n palkkion myymästään paperista. Wasenius itse oli sitä paitsi lakkaamatta Venäjällä, ei ainoastaan Pietarissa, vaan myöskin Moskovassa. Hän kulki henkilökohtaisesti tupakkatehtaissa näytevarastoineen ja loi tällä tavoin menekin, joka rupesi kehittymään toiveiden mukaisesti. Kaiken muun paperin myynti Waseniukselle oli sivuasiala savukepaperin rinnalla. Karkeampia paperilaatuja hän möi kuin armosta silloin tällöin Moskovaankin. Hän kertoo eräässä kirjeessään, että kun hän suostui myymään pienen erän keltaista käärepaperia, jota rahvas Venäjällä käytti savukkeiden tekoon, niin paperikauppias ihastuksissaan syleili ja suuteli Waseniusta. »On onni», hän selittää, »että venäläiset tyytyvät suutelemaan poskelle, muuten olisi vallan kamalaa olla Tervakosken johtajana».

Mutta vaikka vienti järjestyikin Waseniuksen ponnistusten seurauksena, se ei suinkaan ollut yhtämittaista nousua. Kun Tervakosken paperitehtaan tuotantokykyä 1865 oli lisätty, niin Wasenius valittaa 1866 eräässä kirjeessään, että myynti Venäjälle on muodostunut huonosti kannattavaksi. Tämä sai aikaan sen, että jo tässä vaiheessa ruvettiin suunnittelemaan vientiä myös länteen, erikoisesti Englantiin. Jo 1864 Wasenius oli pitänyt mahdollisena tuotannon laajentumista sellaiseksi, että Venäjän markkinain lisäksi olisi saatava vientipaikka jossain muuallakin. Hän oli sopinut myyntiedus-

tuksesta lontoolaisen G. J. Prince'n kanssa. Nyt hän lähetti kokeeksi kopio-paperia, jolla katsottiin olevan parhaat menekin edellytykset Englannissa. Kun kirjeenvaihdon avulla oli saatu viitteitä, että sinne ehkä voitaisiin sijoittaa muitakin hienoimpia paperilaatuja, matkusti Borgström kesällä 1866 Lontooseen ottamaan henkilökohtaisesti selvää markkinatilanteesta. Mutta tulos muodostui kielteiseksi, sillä Englannissa puhkesi ankara kriisi, joka lopetti ostohalun ja painoi hinnat alle kannattavan viennin. Yritys Englannin markkinain valtaamiseksi epäonnistui siis kokonaan. Tästä huolimatta pidettiin yhteyttä Englantiin yllä jatkuvasti, joskaan säännöllistä vientiä ei saatu syntymään. Tämä oli eräs varovaisuustoimenpide Venäjän markkinain epävakaisuuden takia. Ensiksikin Suomessa oli riittävästi kokemuksia siitä, että Venäjä saattoi milloin tahansa asettaa tullin suomalaisille tavaroille ja siten turmella viennin edellytykset. Toinen epävakaisuuden aiheuttaja oli ruplan kurssin suuri heilahtelu. Oli siis tärkeätä, että ylläpidettiin tietä länteenpäinkin, vaikka paperin vienti supistuikin vain pieniin kopiopaperilähetyksiin.

Venäjä jäi kaikesta epävakaisuudesta huolimatta kuitenkin käytännöllisesti ottaen ainoaksi vientimaaksi. Kun viennissä Venäjälle ei itse asiassa ollut milloinkaan kysymys menekin pysähtymisestä, vaan kannattavista hinnoista, saattoi taitava mies järjestää myynnin kannattavaksi tällaisinkin edellytyksin. Wasenius osasi erinomaisesti mainostaa Tervakosken paperia Venäjällä. Pariisin maailmannäyttelyssä saatu palkintokin tuli avuksi. Sillä oli jopa niinkin suuri mainosarvo, että Wasenius palkintoon vedoten korotti paperin hintoja. Tämä olikin välttämätöntä, sillä keväällä 1867 Waseniuksen oli ollut pakko alentaa paperin hintoja pietarilaisen Nevskyn paperitehtaan kilpailun takia. Nyt hän, siis saman vuoden syksyllä, korotti ne entistäkin korkeammiksi. Kun Dehling ei jaksanut tällaista menettelyä ensinkään käsittää, koska hän pelkäsi menettävänsä kaikki ostajat, Wasenius kirjoitti rauhoittavasti: »Täytyyhän Tervakosken toki jo saada sellaiset hinnat Venäjällä, että jotain voittoakin saadaan. Koska tämä tehdas on ainoa, joka Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä on saanut Pariisin näyttelyssä hopeamitalin, niin merkitseehän sekin jotain. Ei meidän ole enää pakko ottaa kaikkein alimpia hintoja. Meillä on sitä paitsi nyt aivan tarpeeksi työtä ja me aiomme siksi pitää kiinni hinnankorotuksesta sitäkin suuremmalla syyllä,

koska meillä nyt on myös hiukan aikaa odottaa». Tämä kehaisu oli ilmeinen liiketempu, sillä juuri tällöin laajentuva tehdas ei ensinkään kaivannut varastoon valmistusta. Tämä pilkistääkin esiin kirjeen lopussa, jossa Wasenius pyytää, että Dehling tukisi Tervakoskea. Hän tarkoittaa tällä tukemisella erikoisesti Tampereen paperitehtaan taholta esiintyvän kilpailun heikentämistä, sillä samanaikaisesti kun Tervakoski korotti paperinsa hintoja Venäjällä, Tampereen paperitehdas päinvastoin hiukan laski. Wasenius selittää, että Frenckell tekee paperinsa huonommaksi voidakseen hinnoissa kilpailla. Mutta »kyllä Frenckell on väärällä tiellä, jos hän paperiaan huonontamalla yrittää kilpailla Tervakosken kanssa, kaipa venäläisetkin huomaavat tällaisen menettelyn heikkouden». Ja hän pyytää Dehlingiä toimittamaan näytteitä Tampereen paperitehtaan paperista.

Waseniuksen myyntitoimintaa kuvaavat myöskin ne neuvot, joita hän antaa Tallgrenille Moskovan myyntiä silmälläpitäen. Hän huomauttaa uudelleen ja uudelleen, ettei ostajien pidä saada tietää, että savukepaperia myydään Moskovassa olevasta varastosta, vaan heidän on aina annettava olla siinä luulossa, että paperi menee kaupaksi aina sitä mukaa, kuin sitä valmistuu. Tämä on omansa kiihoittamaan ostohalua.

Samalla kuin Wasenius hoiti ulkomaista myyntiä, hän piti huolta myöskin kotimaisesta menekistä. Hufvudstadsbladet, Uusi Suometar ja Helsingfors Dagblad käyttivät Tervakosken paperia, samoin hämeenlinnalaiset Hämäläinen ja Hämeen Sanomat. Kotimaista menekkiä edistämään Wasenius otti matkustajaksi Ferd. Siemssenin, jonka asuntopaikka oli Oulu, mutta joka matkusti ympäri maata, keskittäen myyntinsä erikoisesti rannikko-kaupunkeihin.

Waseniuksen ponnistelujen seuraukset tulivat pian näkyviin. Tosin hän vielä helmikuussa 1867 valittaa, että Tallgren oli täysin epäonnistunut sen savukepaperin myynnissä, josta hänelle oli lähetetty näytteitä. Tiedämme jo, että syy ei ollut Tallgrenin eikä edes Waseniuksen, vaan Tervakosken paperitehtaan: paperi oli pahasti reikäistä. Mutta kun Humblen ponnistusten seurauksena laatu tässäkin suhteessa saatiin parannetuksi, alkoi myynti Moskovassakin ruvetä nousemaan. Yhä uusia ja uusia tilauksia saapui. Jo saman vuoden lopulla Venäjälle saatiin lähettää savukepaperia niin paljon kuin suinkin ennätettiin valmistaa, seikka, joka lähinnä antoi sysäyksen

hankkia toinenkin paperikone Tervakoskelle. Keväällä 1868 Wasenius kirjoittaa Malmille, että »kaikki savukepaperi, mitä valmistetaan, menee heti kaupaksi, joten mitään ei jää varastoon». Ja elokuussa arvioidaan tämän paperin myynnin Moskovaan tulevan vuoden loppuun mennessä kohoamaan 20 000 riisiin. Hinta n:o 1:ltä oli 3 ruplaa ja n:o 2:lta 2: 25—2: 40. Käteisostajalle myönnettiin 5 % alennus. Wasenius arvelee voitavan laskea vuosittainen savukepaperin menekki Venäjälle ainakin 30 000 riisiksi. Ja kirjeessään Malmille vuoden 1868 lopulla Wasenius kertoo taas palanneensa Venäjältä, jossa Tervakosken posti- ja varsinkin kirjoitus- ja savukepaperi arvostetaan korkealle, mikä tietää menekin vakiintumista.

Eikä hän arvioinnissaan erehtynytäkään. Vuoden 1870 toimintakertomukseen on merkitty: »Paperivarasto on tänä vuonna supistunut niin pieneksi, ettei sen pienentyminen ole enää mahdollista huomioonottaen valmisteiden moninaisuuden. Yleisön taholta on kysyntä yhä kasvanut, niin ettei kaikkia tilauksia ole voitu toimittaa. Tämä johtuu Tervakosken paperin hyvästä laadusta». Ja seuraavana vuonna kerrotaan varaston tästäkin supistuneen, »eikä sen lisääntyminen ole mahdollinen, koska vuodelle 1872 on jo suuret tilaukset». Suuri etu oli Riihimäen—Pietarin radan valmistumisesta. Vuosikertomuksessa mainitaan, että 1870 — rata avattiin liikenteelle tämän vuoden syyskuussa — ei sen merkitystä vielä »niinkään havaittu, mutta 1871 voitiin todeta, miten se keventää myyntiä, kun joka päivä voidaan olla liikeyhteydessä valmisteiden myynnin pääpaikkojen kanssa».

Pietari ja Moskova olivat aivan erilaisia vientipaikkoja. Tervakosken ensimmäinen vienti suuntautui yksinomaan Pietariin. Täälläkin keltainen käärepaperi oli erikoisen haluttua. Mutta se oli liian halpaa vietäväksi Pietariinkin. Wasenius koettikin kaikin keinoin jarruttaa sen myyntiä. Hän varoitti käyttämästä keltaista paperia savukkeisiin, koska se oli myrkyllistä. Mutta se ei vähimmässäkään määrin supistanut kysyntää. Pääasiallisina vientitavaroina Pietariin olivat painopaperin ohella parhaimmat posti- ja kirjoituspaperilaadut. Ja mitä pitemmälle aika kului, sitä enemmän vienti keskittyi nimenomaan näihin papereihin.

Moskovan vienti oli kokonaan toisenlaatuista. Aniharvoin sinne vietiin muuta kuin savukepaperia. Savukepaperin ostajat lisääntyivät vuosi vuodelta. 1870-luvulla niitä oli jo 15, joista tärkeimpiä olivat P. W. Brühoff, A. A.

Kunin ja Bostangoglon tupakkatehdas. Tämä Pietarin ja Moskovan viennin erilaisuus johtui tietenkin matkan pituudesta eikä kysynnän erilaisuudesta. Aivan poikkeustapauksessa Wasenius suostui myymään tännekin parhaille ostajille muutakin kuin savukepaperia.

Samanaikaisesti kun vienti Pietariin alkoi, se suuntautui myös Itämeren maakuntain satamakaupunkeihin, joista tärkein oli Riika, toisella sijalla Tallinna. Tämä vienti olikin sangen luonnollinen, sillä näihin kaupunkeihin Suomella oli ikivanhat kiinteät meriyhteydet. Wasenius ei kuitenkaan pyrkinyt tänne suuntautuvaa vientiä erikoisesti kehittämään, sillä hän tuli siihen kokemukseen, että näihin kaupunkeihin oli paljon helpompi myydä tavaraa kuin saada perityksi maksut. Omalla painollaan tämäkin vienti hiljaksen kasvoi, kuten jäljempänä olevista vientiluvuista näkyy.

Myös Varsovasta kehittyi vientipaikka, joskaan ei tärkeä. Lopulla vuotta 1868 suuri varsovalainen Leopold Kronenbergin tupakkatehdas tiedustelee Pietarin asiamiehen välityksellä Tervakosken savukepaperia. Waseniuksesta savukepaperin vienti Varsovaan oli sangen toivottavaa, sillä mitä useampia myyntipaikkoja sai vallatuksi, sitä varmemmaksi menekki kokonaisuudessaan muodostui. Hän varoittaa Humblea pitämään huolta siitä, että varsovalaiselle tiedustelijalle lähetetään »parasta ja kauneinta savukepaperia siitä laadusta, mitä hän on tilannut». Tilaja olikin nähtävästi tyytyväinen, koska tilaukset Varsovasta tulivat jotenkin säännöllisiksi. Perässä tuli sitä paitsi muitakin ostajia. On selvää, että Varsovaankin matkan pituudesta johtuen myytiin yksinomaan vain savukepaperia.

Waseniukselle myyjänä oli erittäin tärkeätä, että paperin laatutaso pysyi hyvänä. Kirjeissään Humblelle hän uudelleen ja uudelleen palaa tähän samaan asiaan ja antaa ymmärtää, että kustannuksia ei ole pelättävä silloin kuin laatutasoa pyritään korottamaan.

Tämä johtui tietenkin kilpailusta paperimarkkinoilla. Kuten jo mainittiin, kilpailu Venäjällä ei rajoittunut suinkaan vain Tervakosken ja Venäjän paperitehtaiden väliseksi, vaan se koski myöskin Suomen paperitehtaita. Aluksi kilpailu oli yksinomaan Frenckellin kehittämän Tampereen paperitehtaan ja Tervakosken välistä. Mutta 1870-luvulta lähtien, jolloin meidän tehdasmaisen paperiteollisuutemme vasta rupeaa nousemaan suurmittaiseksi kansalliseksi teollisuudeksi, kilpailu kiristyi sekä kotimaassa että Venäjän

markkinoilla ja muodostui sitä kiihkeämmäksi, mitä pitemmälle aika kului. Niinpä Tervakoskella todetaan 1877, että Frenckellin toinen paperitehdas, Inkeröiden tehdas, on saanut syntymään sellaista savukepaperia, joka on tunnustettava laadultaan melkein pä ensiluokkaiseksi. Paperin filigranointia varten oli sinne hankittu kerrassaan kaksi ranskalaista ammattimestä. Waseniuksen ja Humblen välisestä kirjeenvaihdosta näkyy, että Inkeröiden filigranoidulla paperilla oli »hyvä menekki hyvään hintaan». Tämä pakotti Waseniuksen tietenkin entistä valppaammin valvomaan markkinoita Venäjällä. Tosin Humble toteaa syksyllä 1879, että Frenckell ei sittenkään ole päässyt savukepaperin valmistuksessa Tervakosken tasolle.

Kilpailu sai sellaisiakin muotoja, jotka todistavat Tervakosken paperin kohonneen aivan erikoiseen maineeseen. Niinpä todettiin aluksi Inkeröiden paperitehtaan, myöhemmin eräiden muidenkin ruvenneen jäljittelemään Tervakosken tavaraetikettejä. Ja Tervakosken entinen teknillinen johtaja Stabler, joka 1880-luvulla oli Inkeröissä, kertoi venäläisten paperikauppiaiden myyvän valtiolle Tervakosken paperina muiden tehtaiden paperia siten, että »hallituksen asiamiehelle, joka ottaa vastaan paperin kruunun nimissä», näytetään kasassa päällimmäisenä olevaa Tervakosken paperia, vaikka »samassa kasassa on paperia neljästä à viidestä tehtaasta».

Kaikki tämä osoittaa, että Wasenius oli saanut luoduksi sangen vakavan aseman Tervakosken paperille Venäjällä. Menekki oli pysyväisesti niin hyvä, että aniharvana vuonna pääsi syntymään edes sellaista paperivarastoa, mikä myynnin ja nopean toimituksen kannalta olisi ollut edullista.

Mutta aivan odottamatta näytti tilanne muodostuvan sangen uhkaavaksi. Eikä tämä koskenut vain paperiteollisuutta, vaan kaikkea sellaista Suomen teollisuutta, jonka kannattavana voimana oli vienti Venäjälle. Kun Suomi liitettiin Venäjään autonomisena osana, seurasi siitä, että Suomen ja Venäjän välille asetettiin tulliraja. Suomi sai oman tullitariffinsa, joskin se pyrittiin saamaan mahdollisimman lähelle kulloinkin Venäjällä voimassa olevaa tariffia. Tätä yleistä tullitariffia ei kuitenkaan sovellettu Suomen ja Venäjän välisessä kaupankäynnissä, mutta ei myöskään täyttä tullivapautta. Venäjän hallituksen taholla hyväksyttiin alkuaan se oikea periaate, että sikäli kuin suomalaisille tavaroille määrätään tulli niitä Venäjälle tuotaessa, sikäli on myös venäläisille tavaroille määrättävä vastaavasti tulli Suomessa.

Mutta käytännössä tätä vastavuoroisuusperiaatetta ei noudatettu aluksikaan. Asetuksilla kerran toisensa jälkeen määrättiin suomalaisille tavaroille tullimaksuja aina sitä mukaa, kuin Suomen vienti rupesi häiritsemään Venäjän teollisuusyrittäjien rauhaa, mutta venäläiset tavarat jäivät vuosikymmenestä toiseen tullittomiksi, lukuunottamatta muutamia harvoja venäläisiä tavaroita, kuten suola ja väkijuomat.

Kauemmin säilyttivät tullivapaan vientiedun meidän lasi- ja paperiteollisuutemme. 1880-luvulla alkoi vihdoinkin Venäjän teollisuusmiepiirien taholta esiintyä vaatimuksia supistaa Suomen tuontia tullimaksuja korottamalla ja tullittomien tavarain asettamista tullin alaisiksi, koska tämä tuonti muka ehkäisi Venäjän teollisuuden kehitystä. Suomen paperiteollisuuden kyky kilpailla Venäjällä johtui venäläisten väitteiden mukaan edullisemmista tuotannon edellytyksistä, sillä Suomella oli runsaasti raaka-ainetta, so. puuta ja halpaa vesivoimaa. Lisäksi Suomen yleisen tullitariffin tullimaksut tekivät mahdolliseksi tuoda ulkomailta raaka-ainetta edullisemmin kuin Venäjän korkeiden tullien alainen tuonti oli. Suomen edustajien taholta osoitettiin, että jos tällaista tullietua lainkaan oli olemassa, niin se ei ollut enempää kuin kop. puudalta, eikä siis mitenkään riittänyt perusteeksi korkean tullin määräämiselle. Tästä huolimatta venäläiset tahtoivat Suomen paperituotteille asetettavaksi tullia 80 kop. puudalta.

Muodollisen aiheen suomalaisten tavarain tullimaksujen tarkistamiseksi antoi Fiskarsin ja venäläisten tulliviranomaisten välinen riita siitä, oliko $\frac{1}{4}$ tuuman rauta tullin alaista vai ei.

Tammikuussa 1885 Wasenius ensi kertaa koskettelee eräässä kirjeessään tullikysymystä sangen levottomana kertoessaan Moskovan asiamiehelle, Tallgrenille, tullihuhuista. Ja Pietarin asiamiehen kirje helmikuussa osoittaa, että tullin asettamista paperille pidettiin Pietarin tullikamarissa täysin varmana asiana. Pietarissa oli Tervakosken asiamies vaihtunut jo kaksi kertaa. Dehling oli kuollut 1870 ja hänen seuraajakseen oli otettu Stenman. Kun Tervakosken paperin myynti Pietarissa tämän myyntiasiamiehen aikana laski huomattavasti, annettiin Tervakosken myyntiedustus 1876 A. Neiglickille, joka oli taitava ja toimekas liikemies. Hän sai menekin lisääntymään suuremmaksi kuin se oli milloinkaan ollut. On ymmärrettävää, että tullikysymys nyt huolestutti Neiglickiä tavattomasti.

Wasenius ryhtyi tulliuhan takia kiirehtimään Tervakosken tuotantoa ja vientiä Venäjälle. Ennakkotietojen mukaan uuden tullitaksan piti tulla voimaan jo kesäkuun 1/13 päivänä, mutta Wasenius piti mahdollisena tullin määräämistä paperille jo ennen yleisen taksan muutosta. »Katsoen siihen kiihkoon, mikä nyt vallitsee Pietarissa Suomea kohtaan, saattaa olla varma erikoistullin määräämisestä», Wasenius kirjoittaa Humblille.

Pietarin ja Moskovan asiamiehet saivat määräyksen hankkia varasto-suojia saapuvalla paperille. Loppujen lopuksi näitä ei kuitenkaan tarvittu, vaikka lähetykset olivatkin entistä suurempia, sillä paperin ostajat myöskin kiirehtivät ostojaan peläten tullin aiheuttavan vastaavasti hintojen nousua. Eikä suinkaan suotta. Wasenius otti näet hintakysymyksen puheeksi asiamiesten kanssa jo maaliskuussa 1885. Tallgren piti täysin mahdollisena ainakin parempien savukepaperilaatujen hintojen korotusta. Mutta Waseniuksesta asia ei sittenkään ollut aivan yksinkertainen, vaikka hän Tallgrenille valittaakin: »Meille tulee olemaan äärettömän raskasta ja vaikeata kestää 80 kopeekan tullia puudalta kaikesta paperistamme». Hän tekee Tallgrenille kysymyksen, eikö hinnankorotus tule aiheuttamaan kilpailua, so. eivätkö ne paperitehtaat, jotka aikaisemmin eivät ole valmistaneet savukepaperia, ryhdy sitä hintojen noustessa valmistamaan. Hänen mielestään tämä uhka ehkä voitaisiin välttää pitämällä Moskovassa niin suuri ja hyvin valikoitu varasto savukepaperia, että tilaajat saavat aina heti haluamansa paperin, »niin ettei ostajien tarvitse odottaa ja siten ryhtyä katselemaan muualle päin. — Ja lisäksi hyvä seikka ja apu Tervakoskelle on, että eräs Berditsheskyyn paperitehdas on palanut. Se auttaa Tervakoskea saamaan aikaa yrittää korottaa hintoja».

Wasenius siis tuli kaikista epäilyksistään huolimatta hinnankorotuksen kannalle. Ja niin hän korottikin hinnat jo ennenkuin tulli ehti tulla voimaankaan. Tullin voimaantulopäiväksi oli alunperin suunniteltu kesäkuun 1/13 päivää. Mutta jostain syystä asian loppuratkaisu lykkääntyi. »Tullikysymyksessä on hiljaista kuin haudassa», hän mainitsee eräässä kirjeessään kesäkuun 15 päivänä ja lähtee Pietariin ottamaan selkoa, mitä oikeastaan oli tekeillä. Ensimmäinen tulos tästä matkasta oli kesäkuun 20 päivänä päivätty ilmoitus Tervakoskelle, että hän on korottanut Tervakosken posti-, kirje- ja savukepaperin hintaa puolella tullin määrällä ja korotus tulee voimaan kesäkuun 22

päivänä. Jos tullin määrääminen olikin myöhästynyt, niin hinnankorotus tuli ainakin ajoissa. Ja Wasenius olettaa selviytyttävän — edellyttäen että myynti pysyy entisellään — tällä hinnankorotuksella ainakin sikäli, että voitto ei alene enempää kuin 75—80 000 markkaa, »niin että Terwakoskella on vielä olemassaolon mahdollisuus».

Syyskuun 1/13 päivänä 1885 uudet tullimääräykset vihdoinkin tulivat voimaan. Tullimaksut, jotka asetuksessa olivat venäläisten esitysten mukaisia ilman että Suomen taholta voitiin niihin vaikuttaa mitään, olivat seuraavat:

	kultaruplaa puudalta	muista maista tuotaessa, so. yleisen tullitaksan maksut
Puuvanuke	0: 14	0: 20
Puupahvi	0: 20	0: 25
Liimaamaton paperi	0: 40	2: 40
Liimattu paperi	0: 80	3: 92
Savuke- ja silkipaperi	0: 80	7: 89
Kirjoitus- ja painopaperi	0: 80	10: 56
Tapettipaperi	0: 80	5: 97

Kun suomalaisen paperin tulli jo oli 12—28 % arvosta, niin yleisen tullitaksan tullimäärät, jotka vertauksen vuoksi on tähän otettu, osoittavat, kuinka erinomaisen voimakkaasti protektionistinen Venäjän tullipolitiikka yhä oli. Yleisen tullitariffin tullimäärät merkitsivät tietenkin samaa kuin tuontikielto. Muut maat eivät siis olleet Venäjän markkinoilla ensinkään kilpailemassa.

Kun paperin tulli tuli voimaan myöhemmin kuin Wasenius oli otaksunut, ehdittiin Venäjälle toimittaa kaikki tilaukset, ennenkuin niistä oli suoritettava tullia. Kun valmistusta oli kiirehditty ja kun osa tuotannosta oli myyty korotettuun hintaan, oli myynnin arvo Venäjälle elokuuhun mennessä 1885 220 000 markkaa suurempi kuin vastaavana aikana edellisenä vuonna. Koko vuoden vienti jäi kuitenkin arvoltaan 130 000 markkaa edellisen vuoden vientiä pienemmäksi.

Mutta seuraavana vuonna tilanne näytti synkältä. Uusia tilauksia ei ruvennut ensinkään tulemaan. Tähän Wasenius tosin oli jossain määrin varustautunutkin. Jo joulukuun 20 päivänä 1885 hän kirjoittaa Humblelle, että kun tilauksia tulee olemaan vähän ja varasto kasvaa, on koneen N:o I nopeus alennettava samaksi, mikä se oli ennen koneen pidentämistä. Ja vuoden vaihteessa hän matkustaa Pietariin ja Moskovaan mukanaan kaksi uutta halpahintaista savukepaperilaatua, jotka saivat merkeikseen 3 ½ ja 3 ½ M. Wasenius käytti siis uutta keinoa tukkeutuneiden menekkiteiden avaamiseksi. Tallgrenkin oli sitä mieltä, että entistä halpahintaisemmalla paperilla saattoi olla kysyntää varsinkin keskitalvella.

Matkan tulokset eivät kuitenkaan olleet ilahduttavat. Varastot, jotka olivat olleet Tervakoskelle tuntemattomia, alkoivat arveluttavasti kasvaa. Jo alussa vuotta 1886 Humble tiedustelee, voisiko savukepaperia sijoittaa Alimyllyn latoon, sillä varsinainen varastorakennus oli jo paperia täynnä. Tulli näytti todellakin vievän siihen, mitä Venäjän paperitehtailijat olivat toivoneet: Suomen viennin tyrehtymiseen. Ei vain Tervakoski, vaan koko Suomen ripeästi kehittynyt paperiteollisuus näytti joutuneen uhkaavan tilanteen eteen. Mutta ei niin pahaa, ettei jotain hyvääkkin. Tämä uusi tilanne teki erään seikan täysin selväksi: Suomen paperitehtaiden keskinäinen kilpailu Venäjän markkinoilla oli saatava loppumaan. Se oli mahdollista vain yhtenäisen hintapolitiikan avulla. Tämä pyrkimys sai aikaan paperitehtaiden edustajain neuvottelukokouksen 1886. Tässä kokouksessa otettiin käsiteltäväksi kysymys siitä, mitä Suomen paperiteollisuuden taholla voitaisiin tehdä markkinain luomiseksi suomalaiselle paperille Länsi-Euroopan. Keskustelussa päädyttiin siihen, että paperitehtailija Fredrik Idestam, yhteistoiminta-atteen varsinainen sielu, ja Wasenius lähetettiin tutkimaan paperin vientimahdollisuuksia.

Matka suuntautui tärkeimpiin kauppakeskuksiin: Lontooseen, Hampuriin ja Amsterdamiin. Mutta matkan tulokset eivät olleet toiveiden mukaiset. Jotta huomattavampaa menekkiä olisi voitu ajatella, olisi viennin pitänyt tapahtua tasaisesti vuodenajoista riippumatta. Tämä taasen ei ollut mahdollista, sillä jäänmurtajakysymys ei ollut vielä saanut minkäänlaista ratkaisua. Valtion taholla asiaan ei ollut kiinnitetty huomiota. Mutta Mäntän paperitehtaan omistaja, G. A. Serlachius, rupesi sisukkaasti taistelemaan

tätäkin vaikeutta vastaan ja ponnistusten tuloksena olikin, että hän pani alulle talvilaivaliikenteen Hangosta Kööpenhaminaan pitämällä kulussa kaksi laivaa.

Mutta paperin vientikysymystä ei tälläkään toimenpiteellä saatu onnellisesti ratkaistuksi. Loppujen lopuksi päädyttiin siihen, että Venäjä sittenkin tullista huolimatta oli edullisin vientimaa. Tosin kannattavan viennin järjestäminen tännekin oli työn takana. Tämän tuli Waseniuskin toteamaan, sillä Tervakosken vienti jäi 1886 noin 80 000 ruplaa pienemmäksi kuin vienti edellisenä vuonna, jolloin vienti kuitenkin jo syyskuukausina oli melkein kokonaan pysähdyksissä. Mutta Wasenius ei masentunut. Hän matkusti vähän väliä Pietariin ja Moskovaan ja sai vähitellen tilaukset nousemaan. Niinpä liikkeen taloudellinen tulos jo 1887 oli täysin tyydyttävä huolimatta siitä, että kotimainenkin menekki oli vuodesta 1885 laskenut lähes 10 %:lla. Vuosikertomuksessa mainitaan: »Että vuoden tulos sittenkin on niin hyvä, johtuu siitä, että valmistettu paperi on ollut korkeatasoista, sillä 1887 valmistettiin ohutta paperia 6 500 leiviskää enemmän kuin 1886». Tämä viittaa siihen, että savukepaperi näissäkin oloissa oli paras vientiartikkeli, mikä onkin luonnollista, sillä 80 kopeekan tulli oli suhteellisesti paljon suurempi paino-, vieläpä kirjoitus- ja postipaperille kuin kevyelle savukepaperille. Erikoisen selvästi tämä näkyy Pietarin ja Moskovan vientiluvuissa jälempänä olevassa viennin kehitystä käsittelevässä taulukossa. Pietarin viennissä tapahtui romahdusmainen putoaminen, kun sen sijaan lasku Moskovan viennissä oli paljon vähäisempi kääntyen jo 1887 suoranaiseksi nousuksi. Kuten edellä esitetystä tiedämme, vienti Moskovaan käsitti jatkuvasti miltei yksinomaan savukepaperia.

Tervakosken myynti yhtiön perustamisesta lähtien vuoteen 1887 näkyy seuraavista luvuista, jotka samalla antavat havainnollisen kuvan Tervakosken kehityksestä yleensä:

Myynti 1865—1887, markkaa

Vuosi	Koti- maa- han	Osuus koko myyn- nistä %	Itä- meren maa- kuntiin	Pieta- riin	Mosko- vaan	Varso- vaan	Englan- tiin	Sak- saan	Yhteensä
1865	151 693	51,8	10 673	129 711	1 000	—	—	—	293 077
1866	199 055	43,7	10 917	173 801	—	—	71 258	—	455 031
1867	195 579	37,4	25 810	222 672	61 160	—	17 242	—	522 463
1868	208 846	32,9	26 630	186 186	213 748	—	—	—	635 410
1869	288 696	37,0	33 288	207 678	250 669	—	—	—	780 331
1870	311 398	39,6	39 078	198 369	232 898	5 040	—	—	786 783
1871	317 709	35,8	25 064	311 850	228 449	5 040	—	—	888 112
1872	375 192	35,3	34 917	370 498	276 397	5 807	—	—	1 062 811
1873	298 825	36,3	25 542	225 237	274 552	—	—	—	824 156
1874	239 734	24,1	57 363	209 497	488 711	—	—	—	995 305
1875	253 384	27,0	44 585	245 140	394 903	—	—	—	938 012
1876	260 301	31,9	35 359	158 625	356 358	5 540	—	—	816 183
1877	237 011	23,3	18 227	319 803	350 454	48 343	41 883	—	1 015 721
1878	189 647	16,5	31 252	360 333	531 958	33 187	5 080	—	1 151 457
1879	148 981	12,3	53 206	399 377	567 877	46 616	—	—	1 216 057
1880	204 311	19,2	29 228	292 027	493 076	43 021	—	—	1 061 663
1881	209 379	18,7	27 360	270 324	607 085	6 460	—	—	1 120 608
1882	227 303	18,0	39 106	285 007	709 963	1 190	—	—	1 262 569
1883	267 555	21,6	31 940	279 617	658 086	595	—	—	1 237 793
1884	265 784	15,8	246 731	304 511	860 806	595	—	—	1 678 427
1885	294 372	18,7	95 790	312 115	872 940	—	—	—	1 575 217
1886	281 705	27,4	16 229	127 561	589 929	6 981	6 421	310	1 029 136
1887	266 790	24,5	9 245	126 929	639 920	10 670	28 820	7 558	1 089 932

Prosenttiluvuista näkyy, että kotimainen menekki, joka vielä 1865 käsitti yli puolet kokonaisymyynnistä, laski heti tehtaan laajennuksen jälkeen alle 40 %, ollen alimmillaan 1879, jolloin tuotannosta meni kotimaahan vain n. 12 %. Venäjän asettaman tullin vaikutuksesta kotimaan osuus taas rupesi melkoisesti kasvamaan. Kokonaisymyynti ja tehtaan tuotanto olivat korkeim-

millaan 1884. Myynti olikin tällöin kohonnut vuodesta 1865 472 %. Tullin vaikutuksesta tuotanto aleni n. kolmasosalla. Niin voimakkaasti se tuntui Tervakoskella.

Vähitellen tullin vaikutukset kuitenkin voitiin hintojen korotuksilla poistaa. Venäjän markkinat alkoivat saada entisen merkityksensä, joskaan vienti ei saavuttanut huippuvuosien 1884 ja 1885 tasoa. Kun menekki ja hinnat vakiintuivat, näytti tulevaisuus 1890-luvun alussa melko lupaavalta. Mutta silloin nousi uudelleen eteen sama alaspainava tekijä: tulli. Venäjä oli saanut 1891 uuden tullitariffin, joka oli entistäkin protektionistisempi. Kun Suomen tullitariffi pysyi muuttumattomana, kasvoi erotus Venäjän ja Suomen tullimäärien välillä entistä suuremmaksi. Tästä saatiin taas aihe Venäjällä hyökätä Suomen tuonnin kimppuun. Venäjän melko kehittymätön teollisuus alkoi edellä mainitusta tullin korotuksesta huolimatta jäädä kilpailussa alakynteen. Hallitusta huudettiin avuksi taas kuten kuusi vuotta sitten. Seurauksena oli, että Venäjän raha-asiaiministeriö asetti komitean tekemään ehdotusta suomalaisten tavarain tullien korottamiseksi. Komiteassa kuitenkin Venäjän teollisuuden edustajat eivät saaneet täydellistä määräämisvaltaa. Tästä oli seurauksena sen työn hidastuminen. Venäjällä oli komiteassa 11 edustajaa, Suomella vain 4. Se aloitti toimintansa vasta syksyllä 1895. Tämä vitkastelu johtui siitä, että Venäjällä eivät suinkaan kaikki piirit olleet tullien korotuksen kannalla. Suomalaisten tavarain käyttäjät näkivät tullien korotuksessa vain hintojen nousua ja katsoivat, että tullien muutoksiin ei ollut mitään aihetta. Kun komitea ei saanut syntymään minäänlaista ehdotusta, se hajoitettiin 1896 ja tilalle asetettiin uusi, joka nyt oli kokoonpanoltaan sellainen, että sille suomalaisten tavarain tullien tarkistus oli itsestään selvä asia. Se saikin ehdotuksen uusiksi tullimääräyksiksi varsin nopeasti valmiiksi. Ja tämän ehdotuksen mukaisesti hallitus antoi toukokuun 29 päivänä 1897 uuden asetuksen Suomen ja Venäjän välisestä kaupasta uusine tullitaksoineen.

Tervakoskea uudet tullimaksut koskivat raskaammin kuin maamme muita paperitehtaita, sillä liimaamattoman ja liimatun paperin tulli tuli nyt samaksi, 50 kop. kultaa puudalta. Kuten muistamme, liimatun paperin tulli oli ollut 80 kop. Samoin kirjoitus-, paino- ja tapettipaperin tulli laski 80 kopeekasta 50 kopeekkaan. Mutta savuke- ja silkkipaperin, siis Tervakosken pää-

tuotteiden tulli, sen sijaan nousi 80 kopeekasta 1 ruplaan. Tosin Tervakosken vienti jatkuvastikin käsitti kirjoitus-, posti- vieläpä painopaperiakin, mutta näiden paperilaatujen osuus Tervakosken koko viennissä oli melko vähäinen. Painopaperia Tervakoski oli vienyt Pietariin keskeytymättä. Sen suurin ostaja oli Hermann Hoppe'n kirjapainoliike.

Tullin vaikutus näkyy taas selvästi seuraavan taulukon luvuista, jotka käsittävät myynnin A. F. Waseniuksen johtajakauden loppuun saakka.

Myynti 1888—1902, markkaa

Vuosi	Koti- maa- han	Osuus koko myyn- nistä %	Itä- meren maa- kuntiin	Pietariin	Mosko- vaan	Varso- vaan	Eng- lantiin	Saksaan	Tans- kaan	Yhteensä
1888	353 129	28,8	7 071	125 763	696 535	4 375	22 369	14 495	348	1 224 085
1889	401 144	32,9	11 779	111 620	657 059	4 631	30 227	2 058	697	1 219 215
1890	397 496	30,3	7 451	129 193	755 868	1 252	20 115	1 097	349	1 312 821
1891	413 568	31,9	9 282	121 227	722 624	662	24 883	2 195	697	1 295 138
1892	350 931	28,3	6 763	131 762	725 278	350	20 026	1 097	1 917	1 238 124
1893	347 820	28,2	17 751	113 579	727 498	—	26 391	—	2 190	1 235 229
1894	355 923	29,5	14 701	148 843	631 466	18 564	34 598	—	2 521	1 206 616
1895	373 504	30,2	12 914	124 698	633 960	37 452	49 802	—	2 532	1 234 862
1896	416 573	33,3	11 457	85 358	607 834	16 651	109 729	—	3 029	1 250 631
1897	440 717	35,5	19 736	83 016	568 084	20 014	107 156	—	2 872	1 241 595
1898	507 461	39,0	20 836	79 088	532 309	20 973	136 241	—	3 419	1 300 327
1899	529 927	38,1	21 789	99 445	612 548	54 057	68 199	—	3 357	1 389 322
1900	551 156	37,7	19 813	114 536	630 826	72 579	70 142	—	3 246	1 462 298
1901	507 929	33,1	33 427	124 974	719 120	62 885	84 174	—	2 679	1 535 188
1902	489 547	33,1	23 137	133 185	716 333	71 455	44 087	—	2 744	1 480 488

Pietarin ja Moskovan vientiarvot laskivat heti uuden tullitaksan voimaan tultua. Mutta korvaukseksi saatiin tähän aikaan entistä suurempi menekki Englantiin. Tullin vaikutus hintoihin oli sama kuin ennenkin: ne korotettiin huomattavasti. Yleensäkin paperin hintakehityksessä oltiin noususuunnassa. Hinnat maailmanmarkkinoilla olivat 1880 lähtien laske-

neet noin kymmenen vuoden ajan: Pietarissa noteerattiin tyypillinen markkinatavara, ruskea paperi, 1880 3: 50 puudalta, mutta jo 4 vuotta myöhemmin hinta oli painunut 2: 25:teen, kartuusi- ja makulatuuripaperi maksoi 1886 47 penniä kg, mutta 1891 vain 37 penniä. Saksassa julkaistujen hintatietojen mukaan olivat arkkeina myydyn konekiilloitetun paperin keskihinnat kilolta seuraavat: 1882 41,5 Pf, 1885 32,0 Pf, 1888 29,5 Pf, 1890 28,5 Pf, 1892 23,5 Pf. Käännö tapahtui 1893 ja nousu oli niin nopea, että hinnat olivat 1897 kohonneet noin 54 %.

Tämä noususuunta teki helpoksi sivuuttaa tullin korotuksen haitalliset vaikutukset, varsinkin kun paperin kysyntä kaikkialla oli hyvä, mitä viennin nousu Englantiinkin osoittaa. Kun kotimainen myyntikin samanaikaisesti nousi, Tervakosken kokonaismyynti vuoden 1897 jälkeisinä vuosina tasaisesti kasvoi. Kuitenkaan ei vuoden 1884 tasoa saavutettu enää A. F. Waseniuksen toimintakauden aikana.

Wasenius suoriutui kaupallisena johtajana kaikista vaikeuksista loistavasti. Perustavan työn kaupallisena organisaattorina hän oli suorittanut jo 1870-luvun alussa, jolloin Venäjän markkinat oli varsinaisesti vallattu. Mutta paraskaan kauppias ei pysty luomaan pysyvää menekkiä huonolle tavaralle. Wasenius kuului siihen vanhan polven kauppiaskuntaan, joka piti kunniasianaan myydä kunnollista tavaraa. Siksi hän piti huolen siitä, että Tervakosken tuotteet vastasivat vähintäinkin kohtuullisia laatuvaatimuksia. Hän valvoi herpautumattoman valppaana tehtaan toimintaa joka vaiheessa. Waseniuksella oli myös onnea valitessaan isännöitsijät Tervakoskelle, ensin Humblen, sitten Candelinin, joka tosin ei ollut missään suhteessa korkeinta luokkaa. Mutta mitä häneltä puuttui, sen korvasi insinööri Westerlund, joka Humblen koulutuksen saaneena säilytti jatkuvaisuuden tuotantotoiminnassa.

Kun Candelin keväällä 1901 erosi, oli johtokunta yksimielinen valitessaan seuraajaksi Westerlundin. Heti isännöitsijäksi tulonsa jälkeen Westerlund sai yhtiön johtokunnalta muistolahjan »kunnioituksen ja kiitollisuuden osoituksena siitä taitavasta, uutterasta ja velvollisuudentuntoisesta toiminnasta, minkä herra Westerlund verkimestarin ominaisuudessa tehtaalla vuosina 1876—1901 eli viimeisen 25 vuoden aikana on omistanut yhtiölle», kuten Wasenius hänelle pitämässään puheessa mainitsi. Wasenius sai taas olla varma siitä, että eräs menekin perusedellytys, tuotteiden korkea laatutaso, oli taattu.¹